ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Тіщенко Олени Миколаївни
«Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

У XXI столітті однією з центральних тенденцій розвитку мистецької освіти (у тому разі хореографічної) стає набуття нею інтеркультурного виміру. Важливість формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії визначається глобальною інтернаціоналізацією вищої освіти, потребою виховання сучасної студентської молоді в дусі поваги до інших культур, розширення її потенційних когнітивних можливостей, формування в неї готовності до діалогу, спроможності будувати гуманні міжкультурні відносини з носіями різних мов, релігій, культур, способів життя.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлюється необхідністю використання варіативних наукових підходів до професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін в освітньому середовищі університету. Тому саме на часі пошуки шляхів задоволення запиту суспільства на вчителя хореографії, здатного до ефективної професійної діяльності в умовах багатокультурного соціуму, до врахування в освітньому процесі етнокультурних особливостей своїх учнів.

На позитивну оцінку заслуговує здійснення дисертанткою обґрунтування актуальності проведеного дослідження через характеристику ступеня розробленості проблеми та виокремлені суперечності. У процесі викладу основних наукових результатів у тексті дисертації відчувається прагнення О. М. Тіщенко вирішити виявлені суперечності, що є одним з найсуттєвіших показників якості проведеного дослідження.

Доцільність вибору теми дисертаційної роботи підтверджує той факт, що її виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці учителів» (номер державної реєстрації 0111U008876).

Найістотніші наукові результати

В опонованому дисертаційному дослідженні вперше здійснено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання актуальної проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії,

що виявляється в теоретичному обґрунтуванні та розробці моделі формування досліджуваної компетентності, котра містить концептуально-цільовий, організаційно-змістовий та діагностичний блоки, а також в обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету.

Ступінь обґрунтованості обраних методів, отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, який ми визначаємо як відповідний чинним вимогам, зазначаємо, що визначальною мірою він забезпечений використанням комплексу сучасних теоретико-методологічних підходів і дослідницьких методів, зокрема:

- опорою на ідеї компетентнісного, особистісно орієнтованого, особистісно-діяльнісного, середовищного, міжкультурного підходів, які стали основою для теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування досліджуваної компетентності й розробки на їх основі моделі формування в майбутніх учителів хореографії міжкультурної компетентності у процесі професійної підготовки в педагогічному університеті;
- комплексом теоретичних, емпіричних, статистичних і графічних методів, серед яких, зокрема, вирізняємо: ретроспективний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної думки (для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, уточнення понятєво-категоріального апарату дослідження, визначення структури і змісту міжкультурної компетентності, критеріїв сформованості її складників) та законодавчої та нормативної бази з питань загальної середньої, позашкільної й вищої педагогічної освіти (для обґрунтування педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя хореографії); методи проєктування й моделювання (для розробки програми теоретико-експериментального дослідження та створення варіативної моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету); педагогічний експеримент (для варіативної перевірки педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії); низку статистичних і графічних методів (для опрацювання отриманих експериментальних даних та обчислення статистичних показників з метою перевірки педагогічних умов, кількісного та якісного аналізу результатів педагогічного експерименту й їх унаочнення).

Обгрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання понятєвого апарату дослідження: мети, об'єкта, предмета, послідовним розв'язанням чотирьох поставлених завдань, репрезентативністю джерельної бази.

Позитивно оцінюємо той факт, що дисертантка не просто формально визначила провідні методологічні підходи, покладені в основу дослідження, але й послідовно і змістовно розкрила шляхи їх реалізації у процесі здійснення експериментальної роботи.

Достовірність отриманих результатів забезпечено запропонованим О. М. Тіщенко діагностичним інструментарієм дослідження, який містить не лише загальновідомі стандартизовані, але й адаптовані дисертанткою до вітчизняних реалій зарубіжні методики – опитувальник YOGA А. Фантіні, шкала соціальної дистанції Е. Богардуса тощо.

Оцінюючи дисертаційну роботу за параметром новизни, вважаємо, що вона є незаперечною. До теоретичних надбань дослідження безумовно можна віднести: 1) уточнення сутності міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії (динамічне інтегративне особистісно-професійне новоутворення, результат професійної підготовки, що забезпечує вчителеві здатність до ефективної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього середовища); 2) визначення структури (особистісно-афективний, когнітивний, процесуальний складники) та критеріїв сформованості її складників; 3) виявлення специфіки міжкультурної компетентності вчителів хореографії, що зумовлена природою хореографічного мистецтва, в якому засобами виразності стають пластика тіла, міміка і жести.

Подальшого розвитку набули наукові уявлення про організаційні форми, методи і прийоми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету.

Достовірність отриманих висновків підтверджено тривалістю дослідно-експериментальної роботи, коректним якісним і кількісним аналізом експериментальних даних, довідками про впровадження результатів дослідження.

Значення для науки і практики отриманих здобувачем результатів

Дисертаційна робота О. М. Тіщенко містить наукові положення, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки та перепідготовки майбутніх учителів хореографії у процесі формування їхньої міжкультурної компетентності.

Теоретичні положення та практичні напрацювання О. М. Тіщенко, зокрема навчально-методичні посібники, авторський навчально-методичний комплекс спецкурсу «Міжкультурна компетентність учителя хореографії» можуть бути використані не тільки і освітньому процесі педагогічних університетів, але й ЗВО мистецького та фізкультурного профілів, у системі післядипломної педагогічної освіти, в науково-дослідній діяльності студентів, у процесі педагогічних практик, у закладах загальної середньої та мистецької освіти. Теоретично обґрунтовані дисертанткою педагогічні умови формування міжкультурної компетентності можуть бути адаптовані для професійної підготовки вчителів і вихователів різних фахів.

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення

Маємо засвідчити, що науково-понятєвий апарат дисертації визначено відповідно до обраної теми, чітко й конкретно окреслено об'єкт і предмет дослідження, а мета і завдання погоджено зі структурою та висновками дослідження.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (418 найменувань, із них 158 - іноземними мовами), 5 додатків на 29 сторінках. Дисертація містить 60 таблиць і 12 рисунків. Загальний обсяг дисертації складають 309 сторінок, з яких 210 – основного тексту.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначено його методи, розкрито наукову новизну і практичну значущість, викладено інформацію про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – «Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії як психолого-педагогічна проблема» – на основі на основі порівняльного аналізу важливих документів ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, інших міжнародних організацій, нормативно-правової бази і концепцій, що регламентують функціонування системи освіти України, філософської та психолого-педагогічної думки окреслено міжнародний і національний контекст проблеми формування міжкультурної компетентності вчителя. Здійснено огляд історії становлення і розвитку концепцій мультикультурної та міжкультурної освіти, їх особливостей.

Важливим результатом дослідження О. М. Тіщенко стає дефініція міжкультурної компетентності вчителя (динамічне інтегративне особистісно-професійне новоутворення, результат професійної підготовки, що забезпечує вчителеві здатність до ефективної професійної діяльності в

умовах культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього середовища) і визнічення її трикомпонентної структури (особистісно-афективний, когнітивний і процесуальний складники).

У другому розділі – «Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету» – дисертанткою схарактеризовано особливості і сучасні підходи (цілісний, рефлексивний, анатомічний (біомеханічний), соматичний (кінестезичний), асоціативний, музично-ритмічний тощо) до підготовки майбутніх учителів хореографії в педагогічному університеті.

У підрозділі 2.1. в межах з'ясування сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів хореографії привертає увагу порівняльний аналіз освітніх програм за двома галузями знань (01 Освіта/Педагогіка – спеціальності 014 середня освіта (хореографія) і 013 початкова освіта (хореографія) – та 02 Культура і мистецтво – спеціальність 024 хореографія), відповідних проєктів стандартів вищої освіти, освітніх програм Початкова освіта (хореографія), Середня освіта (Хореографія), Хореографія, Національного класифікатора України «Класифікатор професій» ДК 003:2010.

На позитивну оцінку заслуговують критерії сформованості складників міжкультурної компетентності майбутнього вчителя хореографії: для особистісно-афективного складника – міжкультурна толерантність, зацікавленість у пізнанні різних культур, прагнення до рівноправної співпраці з представниками різних культур, сприйняття ситуацій, які виникають у процесі міжкультурної взаємодії, як особистісно значущих; для когнітивного складника – знання теоретичних основ і методики міжкультурної освіти; про етнічне, мовне, культурне, конфесійне різноманіття населення України; основних рис культури різних народів, представники яких мешкають в Україні; особливостей народної хореографії і традиційного костюму різних народів; особливостей різних стилів сучасного танцю; особливостей невербальної комунікації різних народів; для процесуального складника – уміння працювати з багатокультурним дитячим колективом та індивідуально – з дітьми, що є представниками різних культур, співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням.

Здобувачка переконливо обґрунтувала педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету: 1) розроблення інтегрованого міжкультурного і міждисциплінарного змісту освіти, що реалізується в аудиторній та позааудиторній навчально-пізнавальній, науково-дослідницькій, художньо-творчій діяльності, практичній підготовці майбутніх учителів хореографії;

2) застосування інтерактивних, ігрових, тренінгових та дослідницьких форм і методів роботи для забезпечення пріоритетності формування особистісно-афективного складника міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії; 3) активне використання потенціалу міжнародного контингенту студентів педагогічного університету, створення середовища міжкультурного спілкування для забезпечення майбутнім учителям хореографії можливості набуття досвіду комунікації з представниками різних культур.

Третій розділ – «Експериментальна перевірка педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в педагогічному університеті» – присвячено висвітленню ходу варіативної перевірки теоретично обґрунтованих педагогічних умов, аналізу результатів педагогічного експерименту.

На констатувальному етапі експерименту дисертанткою встановлено, що більшість учасників експерименту демонструють початковий рівень сформованості всіх складників досліджуваної компетентності, найменше – оптимальний рівень. Привертає увагу, що на формувальному етапі учасники експериментальних груп брали участь у варіативному впровадженні обґрунтованих педагогічних умов формування міжкультурної компетентності. Перший варіант (група E_1) передбачав упровадження перших двох педагогічних умов. У другому варіанті (група E_2) до цих двох додавалася третя педагогічна умова – створення в педагогічному університеті середовища міжкультурного спілкування. У контрольних групах навчання відбувалось у стандартному режимі.

Здобувачкою виявлено на основі зіставлення отриманих на контрольному етапі педагогічного експерименту результатів, їх кількісного та якісного аналізу, що реалізація обґрунтованих педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії сприяла суттєвим статистично значущим позитивним змінам у рівнях сформованості складників досліджуваної компетентності.

На позитивну оцінку заслуговує аналіз результатів експериментального дослідження, котрий засвідчив дієвість виявлених О. М. Тіщенко педагогічних умов та уможливив висновок про те, що найбільш продуктивною є їх комплексна реалізація. Вважаємо доведеною високу ефективність інноваційних методів навчально-пізнавальної роботи, а саме: інтерактивно-ігрових з елементами тренінгу толерантності, широкого залучення мультимедійних ресурсів, пошукових методів, як-от «розшифрування відеозаписів». Дисертанткою модифіковано з метою наближення до специфіки професійної підготовки майбутніх учителів

хореографії та впроваджено в освітній процес оновлену інтерактивну методику «Жива Бібліотека».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, в опублікованих працях та апробація отриманих результатів дослідження

Аналіз публікацій О. М. Тіщенко засвідчив їх кількісну і якісну відповідність вимогами до оприлюднення результатів кандидатського дослідження. Основні результати роботи відображено в 23 публікаціях, з-поміж яких: 2 навчально-методичних посібники (у співавторстві), 9 статей у провідних фахових виданнях України та виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз. У друкованих працях достатньо повно представлено основні наукові положення дисертації, її висновки та рекомендації.

Вважаємо, що представлений здобувачкою автореферат за структурою, змістом та оформленням відповідає вимогам МОН України до авторефератів дисертацій па здобуття ступеня кандидата педагогічних наук. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Рівень апробації результатів дослідження О. М. Тіщенко є достатнім і підтверджується участю дисертантки в науково-практичних конференціях міжнародного, всеукраїнського і регіонального рівнів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання.

1. На межі XXI ст. у філософії освіти активно переосмислюються феноменологічні постулати щодо нероздільності тіла й свідомості, зокрема тілесної основи людського досвіду, навчання й мислення. На нашу думку, проблема тілесності повинна розглядатися не тільки в контексті соматичного підходу до навчання сучасного танцю (с.117), а й стати однією з ключових у фундаменталізації хореографічної педагогіки. Зокрема, теоретико-методологічні основи дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії з необхідністю повинні враховувати евристичний потенціал концепту тілесності, що дозволило би здобувачці більш переконливо обґрунтувати органічний взаємозв’язок особистісно-афективного й когнітивного складників міжкультурної компетентності вчителів хореографії, а також декларувати хореографічне навчання як невід’ємний компонент загальної освіти школярів.

2. У ході з’ясування сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів хореографії (підрозділ 2.1.) використовуються як поняття «хореографічна освіта», так і «танцювальна освіта». У межах термінологічного дискурсу бажано було б уточнити різницю між означеними поняттями.

3. Характеризуючи інноваційні зарубіжні підходи до хореографічної підготовки, дисертантка, на жаль, не достатньо явно показала їх зв’язок із предметом дослідження – педагогічними умовами формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в педагогічному університеті.

4. Викликає запитання включення до критеріїв сформованості когнітивного складника міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії не тільки знань особливостей народної хореографії і невербальної комунікації, специфіки традиційного костюму різних народів, а й обізнаності з особливостями різних стилів сучасного танцю.

5. Видається більш точним використовувати у формулюванні першої педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії не терміну «міждисциплінарний», а терміну «міжпредметний» (дивись, наприклад, Таблицю 2.2 «Міжпредметні зв’язки на різних етапах формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії» на с. 146). Принагідно зауважимо, що міждисциплінарність стає сьогодні трендом фундаментальних досліджень і проявляється у стиранні кордонів між гуманітарними та соціальними науками, звішуючи перехід від одиничності, неподільності знання і культури до узагальнювальних, об’єднувальних стратегій в межах різних контекстів.

6. Бажано було би розширити географію апробації результатів дослідження на конференціях різного рівня, зокрема – у південному та західному регіонах України, тим більше, що в педагогічному експерименті брали участь викладачі і студенти-хореографи Львівського державного університету фізичної культури.

7. Видається доцільним прискіпливіший підхід щодо формування експериментальних груп. Зокрема, контрольна група зі Львівського державного університету фізичної культури відібрана не зовсім коректно, оскільки досліджується проблема формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету.

8. У додатках бажано було би представити навчально-методичні матеріали, які були підготовлені дисертанткою і використані на формувальному етапі педагогічного експерименту.

Однак, зроблені зауваження є дискусійними і суттєво не впливають на позитивну оцінку рецензованої наукової праці.

Висновок

Проведений аналіз дає підстави зробити загальний висновок про те, що за актуальністю, змістом, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, достовірністю та повнотою висвітлення їх у публікаціях дисертаційна робота «Формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету», подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук є завершеним, цілісним дослідженням вагомої наукової проблеми, яке відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій, викладеним у пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор, Тіщенко Олена Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва і хореографії
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського» Г. Ю. Ніколаї

Проректор з наукової роботи,
Доктор педагогічних наук, професор Т.І. Койчева